

DAUGAVPILS VALSTSPILSĒTAS PAŠVALDĪBA

Reģ. Nr. 90000077325, Krišjānā Valdemāra iela 1, Daugavpils, LV-5401, tālr. 65404344, 65404399, 65404321
e-pasts: info@daugavpils.lv www.daugavpils.lv

Daugavpilī

2024. gada 8. februārī

Nr. 1.2.-8/144

**Latvijas Republikas ministru prezidentei
E.Siliņas kundzei**

E-Adresē

Finanšu ministrijai

E-Adresē

**Vides aizsardzības un reģionālās
attīstības ministrijai**

E-Adresē

Latgales plānošanas reģionam

E-Adresē

Par pašvaldību finanšu izlīdzināšanas sistēmas pilnveidošanu

Pašreiz esošā pašvaldību finanšu izlīdzināšanas sistēma nerada pašvaldībām līdzīgas iespējas ar likumu noteikto funkciju izpildei. Ieņēmumu disproporcija starp pašvaldībām rada neapmierinātību starp saņēmējiem un maksātājiem. Valsts līdzdalība pašvaldību finanšu izlīdzināšanā ir nepietiekama.

Tie ir galvenie iemesli, lai pilnveidotu pašvaldību finanšu izlīdzināšanas sistēmu, pārskatītu pašvaldību ieņēmumus, izdevumus raksturojošos kritērijus un kritēriju vērtību.

Analizējot iedzīvotāju struktūru pa vecuma grupām, ir redzams, ka darbības vecumu pārsniegušo iedzīvotāju skaits atsevišķās pašvaldībās ir lielāks nekā bērnu un jauniešu skaits līdz 18 gadiem kopā. Darbības vecumu pārsniegušam iedzīvotājam ir lielāka varbūtība kļūt par personu ar trūcīgās vai maznodrošinātās personas statusu. Pieaugot šādu personu skaitam, aug sociālo izmaksu slogs uz pašvaldību budžetiem. Ir jāpārskata un jāpalielina darbības vecumu pārsniegušo iedzīvotāju kritērija vērtība, tas nevar būt zemāks par 1.

Atbalstāma ir atteikšanās no pašvaldību savstarpējiem norēķiniem, to vietā izmantojot citus datus – izglītojamo skaitu.

Lai mazinātu nelabvēlīgās atšķirības starp teritorijām, jāpapildina izlīdzināšanas mehānisms ar jauniem pašvaldību izdevumus raksturojošiem kritērijiem.

Pašvaldībām, kurām strādājošo vidējā darba samaksa ir zemāka par vidējo valstī, un bezdarba līmenis ir augstāks par vidējo valstī ir nepieciešama papildu izlīdzināšana jeb šos rādītājus ir jāiestrādā izlīdzināšanas mehānisma kritērijos.

Ar valsts budžeta dotāciju būtu jāveic izlīdzināšana un jāsamazina starpība tām pašvaldībām, kurām ieņēmumi pēc pašvaldību ieņēmumu savstarpējas pārdales uz vienu izlīdzināmo vienību ir zemāki par vidējo rādītāju (pēc pašvaldību ieņēmumu savstarpējās pārdales). Ja valsts piedalās finanšu izlīdzināšanā, tad neloģiski ir no valsts budžeta piešķirt dotāciju tām pašvaldībām, kuras veic iemaksas izlīdzināšanas fondā.

Ir jādomā par reģionālo atšķirību samazināšanu, šim mērķim jā saglabā papildu valsts dotācija.

Valsts uzliek pašvaldībām jaunus pienākumu - to starp pašvaldības policijas izveidošanu. Lai pilnvērtīgi pildītu šo funkciju, pašvaldības budžetā ir nepieciešams liels finansējuma apjoms. Daugavpils valstspilsētas pašvaldības gadījumā tie ir 5.4% no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, kas korelē ar izņemtajiem 5% no IIN, kā rezultātā ir jāatgriežas pie iedzīvotāju ienākuma nodokļa sadalījuma proporcijā 80% un 20%.

Teritoriālās kopienas tiesības uz pašvaldību Latvijā ir atzītas pamattiesību statusā

No Satversmes izriet, ka augstākā juridiskā spēka normas par pašvaldībām ir atrodamas Eiropas vietējo pašvaldību hartā (Harta). Eiropas vietējo pašvaldību hartas Paskaidrojuma rakstā (<https://rm.coe.int/the-congress-booklet-european-charter-of-local-self-government-latvian/168098bc12>) par 9.pantu - juridiskajam pilnvarojumam veikt noteiktas funkcijas nav nozīmes, ja vietējām varas iestādēm ir liegti finanšu resursi, lai tās īstenotu, savukārt par 9.panta pirmo daļu ir sniegts skaidrojums, ka šis punkta mērķis ir nodrošināt, lai vietējām varas iestādēm netiktu atņemta brīvība noteikt izdevumu prioritātes.

Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas likuma mērķis ir radīt pašvaldībām līdzīgas iespējas ar likumu noteikto funkciju izpildei. Saskaņā ar Eiropas vietējo pašvaldību hartas 9. panta pirmo un otro daļu vietējām varām valsts ekonomiskās politikas ietvaros ir tiesības uz pietiekamiem pašu finanšu resursiem, ar kuriem tās drīkst brīvi rīkoties savu pilnvaru robežās, un vietējo varu finanšu resursiem ir jābūt proporcionāliem pienākumiem, kas šīm varām ir noteikti konstitūcijā un ar likumu. Savukārt šī panta piektā daļa nosaka, ka finansiāli vājāko vietējo varu aizsardzība izsauc nepieciešamību ieviest finanšu izlīdzināšanas procedūras vai līdzvērtīgus pasākumus, kuru nolūks ir izlabot vietējo varu potenciālo finansēšanas avotu un uzliktās finanšu nastas nevienādā sadalījuma radītās sekas, un šādas procedūras vai pasākumi nevar ierobežot vietējo varu rīcības brīvību savu pienākumu robežās.

Pašvaldību likuma 3.panta otrā daļa nosaka, ka publisko tiesību jomā pašvaldība īsteno: 1) autonomo kompetenci — autonomās funkcijas un brīvprātīgās iniciatīvas, kas tiek īstenotas kā autonomās funkcijas; 2) uzdoto kompetenci — deleģētos pārvaldes uzdevumus. Ņemot vērā Eiropas vietējo pašvaldību hartas 9.pantā noteikto regulējumu un Paskaidrojuma rakstā sniegto skaidrojumu, valstij ir jānodrošina pašvaldības ar pietiekošiem finanšu resursiem, lai pašvaldības sekmīgi varētu īstenot arī savu autonomo kompetenci, tai skaitā, īstenojot brīvprātīgās iniciatīvas.

Detalizēta regulējuma neesība pašvaldību autonomo funkciju izpildei vienlaikus ir iespēja attīstībai. Cilvēki "uz vietām" vislabāk zina, kas viņiem vajadzīgs un kā to panākt. Eiropas vietējo pašvaldību hartā šo vienkāršo tēzi sauc par subsidiaritātes principu. Brīvprātīgās iniciatīvas kā autonomo funkciju paveids ir pretstats tām autonomajām funkcijām, kuras ir minētas likumos. Brīvprātīgā iniciatīva ir pašvaldības iespēja pašai paplašināt savu kompetenci, ciktāl tā neiejaucas citu institūciju kompetencē un nav pretrunā likumiem. Brīvprātīgo iniciatīvu jēga ir dot iespēju iedzīvotāju ievēlētajai domei darīt arī tādus labvēlīgus darbus, kuri ir vietējai kopienai vajadzīgi, bet kurus likumdevējs nav paredzējis kā pašvaldības pamatkompetenci. Pašvaldību veikspēja arvien būs atšķirīga. Jāņem vērā, ka pašvaldībām ir atšķirīgas stratēģijas, teritoriālais novietojums un iedzīvotāju

vēlmes. Dažādība, katras pašvaldības unikalitāte, atšķirīgās pieejas dažādu jautājumu risināšanā, tā ir pašvaldībām raksturīga iezīme, un to nedrīkst zaudēt. (Danovskis E. Pašvaldība. Jurista Vārds, 15.02.2022., Nr. 7 (1221), 102.-103.lpp.; <https://m.juristavards.lv/doc/280641-pasvaldiba/>).

Pašvaldību likuma 4.panta pirmajā daļā ietvertā autonomā funkcija “sekmēt saimniecisko darbību pašvaldības administratīvajā teritorijā un sniegt tai atbalstu” ir tikai viena no 22 pašvaldību autonomajām funkcijām, līdz ar to pašvaldības ieskatā ir nesamērīgi ignorēt Eiropas vietējo pašvaldību hartā noteikto principu – neierobežot pašvaldību rīcības brīvību savu pienākumu robežās – un likt noteiktu daļu no finanšu resursiem novirzīt vienai konkrētai funkcijai vai vienam noteiktam mērķim, pilnībā ignorējot citu funkciju vajadzības un izmaksas konkrētā pašvaldībā. Pašvaldības uzdevums ir ņemt vērā visu funkciju vajadzības un sabalansēt pieejamos finanšu līdzekļus to izpildei.

Jau esošajā pašvaldību finanšu izlīdzināšanas likumā ir iestrādāts mehānisms, kas motivē pašvaldības radīt darba vietas savā teritorijā. Mazliet vienkāršojot Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas likumā iestrādāto pašvaldību finanšu izlīdzināšanas formulu, izlīdzināšanas mehānismu pašvaldībām var aprakstīt šādi: 60% no katras pašvaldības iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) un nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumiem (tālāk ieņēmumi) tiek pārdalīti tādejādi, ka visām pašvaldībās ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību ir vienādi. Savukārt 40% no katras pašvaldības ieņēmumiem paliek tās rīcībā. Jo lielāki attiecīgās pašvaldības ieņēmumi (jo lielākas IIN summas pašvaldības administratīvajā teritorijā deklarētie iedzīvotāji samaksā), jo lielāks konkrētās pašvaldības budžets. Tieši tāpēc pašvaldību ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību pēc izlīdzināšanas joprojām ir atšķirīgi. Piemēram, 2023.gadā ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību pēc izlīdzināšanas Krāslavas novada pašvaldībā būs 478 euro, bet Mārupes novada pašvaldībā – 662 euro (par 38% lielāki).

Pilnveidojot esošo pašvaldību finanšu izlīdzināšanu sistēmu, ir nepieciešams tajā pastiprināt katras pašvaldības motivāciju savu finanšu resursu veidošanā. Vienlaikus gan jārisina jautājums, kā pašvaldībām, kuras rada darba vietas, bet atrodas reģionos, kur vidējā mēneša darba samaksa ir zemāka par valstī vidējo, tiktu nodrošināti adekvāti ieņēmumi. Ņemot vērā palielināto neapliekamo minimumu un atvieglojumus par apgādībā esošām personām, reģionos ar zemāku darba samaksu strādājošie veic mazākus IIN maksājumus vai vispār legāli tos neveic (pēc VSAOI, neapliekamā minimuma un atvieglojumu piemērošanas nav ar IIN apliekamā ienākuma), līdz ar to pašvaldību budžetos ienākošais IIN ir mazāks nekā citos reģionos ar augstāku atalgojuma līmeni.

Reģionālā līmeņa projektiem, kas skartu vairākas pašvaldības, pat iespējams dažādu reģionu pašvaldības, atbilstoša būtu valsts investīciju programma. Līdz ar to ierosinām panākt, lai turpmāk finansējums tieši šai programmai valsts budžetā būtu pieejams un atbilstošs.

Ja valsts nepalielinās savu līdzdalību pašvaldību finanšu izlīdzināšanā, samazināt ieņēmumu disproporciju starp pašvaldībām būs neiespējami. Valsts līdzdalībai izlīdzināšanas fondā ir jābūt stabilai un pietiekami lielai, lai kompensētu un mazinātu reģionālās atšķirības.

Ar cieņu,

Daugavpils valstspilsētas pašvaldības domes priekšsēdētājs

A.Elksniņš